Gheorghe CALCAN
Universitatea Petrol – Gaze
din Ploieşti (România)

ISTORIA ÎNTRE NAȚIONAL ŞI UNIVERSAL ÎN REPREZENTAREA LUI MIHAI EMINESCU

History between the national and the universal in the representation of Mihai Eminescu

Abstract: The article analyzes different aspects of national and universal historiography that may be found in the works of Eminescu. The poet's reflections are considered deep and integrative, in other words – the basis of the Romanian people constitution. In a broad sense it is noted that the permanent movement of nations and the continuous permutation of interests and centers of power determine the history's course. Eminescu is rightly considered an important personality of the national and universal spirituality.

Key words: universal, national, integrative vision, Romanian space, value of terms, philosophical system.

Rezumat: Articolul tratează aspecte de istoriografie de ordin național şi universal care şi-au găsit prezența în opera eminesciană. Reflecțiile eminesciene sunt considerate adânci şi integratoare, cu alte cuvinte – fundamente ale plămădirii poporului român. În plan mai larg se constată că mişcarea permanentă a națiunilor şi permutarea continuă a intereselor şi a centrelor de greutate determină cursul istoriei. Eminescu e considerat, pe bună dreptate, personalitate uriaşă a spiritualității naționale şi universale.

Cuvinte-cheie: universal, național, viziune integratoare, spațiu românesc, valoarea termenilor, sistem filosofic.

Opera lui Mihai Eminescu ni-l prezintă pe acesta ca pe un titan al epocii sale: poet, filosof şi gânditor, literat, jurnalist, conectat celor mai vii şi profunde orientări ale timpului, în dialog cu marile personalități ale vremii lui, om al cetății. Personalitatea sa deşi se conjugă şi se pierde printre semenii săi, transcede epoca şi timpul. Prin creație, mesaj şi consistență, Mihai Eminescu rămâne un geniu al simplității şi al profunzimii, al singularului şi al totalității, un titan ale cărui dimensiuni se integrează în tiparele geniului universal deschis de perioada Renaşterii.

Acest fapt ne este conturat şi prin aserțiunile sale cu caracter istoric. Viziunea sa asupra istoriei este profundă, filosofică. Curgerea timpului şi a evenimentelor este procesualitate. În înțelegerea şi descrierea trecutului colectiv, istoricul „va trebui să facă

BDD-A27856 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

a se simți legea continuității”. Cercetătorul va trebui să-şi fixeze punctele terminus ale investigației sale, cele, aşa cum se exprima poetul, de „purcedere” şi de „ajungere” a fiecărui fenomen istoric investigat. După statuarea acestor elemente va urma investigarea şi explicarea devenirii, a etapelor „intermediare”.

Investigația trecutului presupune rigoare şi un plan al cercetării bine elaborat: „Istoricul se va ataşa de o idee şi această idee el o va urma de la originea sa până la ultimul termin al dezvoltării sale”. Exprimându-se plastic, Eminescu arăta că procesul sau fenomenul istoric supus investigației trebuie să devină o țintă, care odată fixată de către cercetător, aceasta va deveni „personagiul şi eroul cărții”, de fapt al cercetării care urma a se concretiza. Dacă se va respecta acest procedeu, rezultatul va fi o imagine integratoare, şi nu una fragmentată „a cutărei sau cutărei fapte izolate”. Astfel, rezultatul cercetării nu va fi o înlănțuire de fapte singulare şi se va putea ajunge la esența fenomenului, la „germenele său”, se va putea surprinde succesiunea, simultaneitatea, continuitatea „şi toată dezvoltarea istorică”[1]. În fond Eminescu „priveşte istoria nu ca o simplă acumulare de date şi fapte din trecut, ci are o viziune ştiințifică asupra ei”[2].

În viziunea sa asupra scurgerii timpului, Eminescu consideră că fiecare epocă istorică are anumite principii generale după care se conduce şi care de fapt ghidează epoca respectivă. Aceste principii alcătuiesc în fond „monogramul în care se prezintă aspirațiunile generațiunei dintr-un popor”. Eminescu recunoaşte atuurile dialogului ideatic al unei epoci, evidențiindu-i rolul în evoluția societății. În construcția sa ideatică, seva spirituală a unei societăți „este voința vie, care despicată în două, în trei-patru partide, se luptă ea însăşi contra ei însăşi. Rezultatul tuturor principiilor opuse” devenind într-un fel tabloul tuturor problemelor ori idealurilor unei societăți, ori „*Cazuistica* sau codul pe care-l urmează pasiunile puse în mişcare”[3].

Reflecțiile lui Eminescu ating şi sfera relativității judecăților de valoare, el întrebându-se de ce „pe tărâm politic şi moral, unul laudă un lucru, altul îl contestă”. Vinovatul acestei situații, considera Eminescu, îl constituie voința umană, nu intelectul, pentru că „Judecata intelectului pur e întotdeauna corectă”. Interesul imediat va cere o atitudine ori o rezoluție care e dorită, întrucât „oamenii demonstrează [ceva] nu pentru că rezultă de la sine [din natura lucrurilor], adică din limpedele interes pentru adevăr, ci pentru că *vor* să demonstreze”[4].

Voința umană, *interesul* cum am spune noi astăzi, determină curgerea istoriei. Odată ce am acceptat acest principiu, el va conduce la constatarea care numai în aparență trece

[1] Mihai Eminescu, [*O problemă a istoricului*], Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XV, Fragmentarium, Addenda ediției, Cu reproducere după manuscrise, documente şi presă*, Coordonatori Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creția, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993, p. 87.

[2] Tudor Nedelcea, *Eminescu*, Prefață de acad. Mihai Cimpoi, Cuvânt înainte de Theodor Codreanu, Postfață de prof. dr. Victor Crăciun, Fundația Națională de Ştiințe şi Arte, Bucureşti, 2013, p. 74.

[3] Mihai Eminescu, [„*Principii generale* …”], Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XV* ...., p. 87.

[4] Mihai Eminescu, [*Logik der geschichte/ Logica istoriei*], *Ibidem*, p. 87-88.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

drept consternantă, aceea că: „oamenii ştiu istorie fără să-nveţe nimic de la ea”. În atare situaţie „Inteligenţa este condamnată a juca rolul de salahor al voinţei”, iar acest fapt se poate observa cu lejeritate „în jurnale şi în opinia publică” a epocii. În această logică a desfăşurării lucrurilor, voinţa devine „avocatul diavolului”. Astfel întreaga ideologie a unei epoci, nu este decât învelişul voinţei sociale („Stat pro ratione voluntas”), ajungând astfel să fie, în mod explicit „de un timp zisă [acceptată – n. ns. – Gh. C.], de altul dezisă”. Lucrurile/înfăptuirile de valoare ale unei epoci istorice, adesea destul de rare, definite de Eminescu drept „nemuritoare, inocente”, se produc numai atunci când creierul „a paralizat sau cel puţin s-a eliberat de voinţă”. Într-o atare construcţie filosofică, concluziile lui Eminescu nu puteau fi altfel decât pesimiste şi din păcate extrem de realiste: „În van vei spune că istoria învaţă, că războaie, ură, nedreptăţi, răutate nu duc decât la o rezistenţă efemeră”. Totul se va uita rapid, pentru că „într-un timp nemărginit, un secol e o clipă suspendată”[5].

Cu reflecţii adânci şi cu o viziune integratoare[6], Eminescu conturează o tematică a munţilor şi a râurilor, a rolului acestora în istoria poporului român. Cum fiecare neam îşi are elementele lui de reper genetic şi existenţial, cum anumite „popoare s-au îndreptat în calea lor istorică după constelaţii luminătoare de stepă, poporul românesc au fost călăuzit de râuri”[7]. Iar râurile îşi au izvorul în Carpaţi care sunt şi leagăn ocrotitor al poporului nostru: „muntele tată al râurilor şi al poporului românesc”[8]. Dealtminteri, în mod generic Eminescu recunoaşte munţilor valenţe multiple în devenirea cosmologică: „Precum o piatră aruncată din vârful de munte cade cu pătratul repejunii şi ajunge la o enormă accelerare, astfel şi popoarele tinere şi libere din munte coboară; din munte părinte de râuri şi părinte de neamuri omeneşti”. Referindu-se la aceste popoare tinere, evident poetul avea în vedere faptul că însuşi poporul român se integra din această categorie.

Eminescu realiza o comparaţie extrem de plastică a joncţiunii perioadei de maximă putere a Imperiului Otoman cu spaţiul românesc. Pe vremea domniei lui Mahomed al II-lea, Eminescu considera că „românii erau în culmea epocii lor eroice”. Chiar atunci, Mahomed a luat contact cu neamul românesc prin intermediul Carpaţilor. „Soarele roşu al deşerturilor” cum îl denumea el pe măritul sultan, răsărind deasupra lumii a întâlnit cu razele sale ambasadorii poporului român, nimeni alţii decât munţii Carpaţi. În mod evident, dintr-o astfel de întâlnire nu se putea naşte decât un „dialog” al „egalilor” între cele două elemente naturale şi măreţe ale universului. „Soarele, răsărind din noaptea timpurilor, atinge şi aprinde întâi vîrfurile munţilor celor mai înalţi, astfel Carpaţii născători ai râurilor şi ai poporului nostru se desemnară în toată uriaşa lor mărime în faţa soarelui ce răsărea”.

[5] Mihai Eminescu, [„*Stat pro ratione voluntas*”], *Ibidem*, p. 88.

[6] Mihai Eminescu dezvoltă o concepţie unitară şi asupra culturii universale. (Vezi, Mihai Cimpoi, *Unitatea culturii universale în reprezentarea lui Eminescu*, în „Viaţa Basarabiei”, Revistă editată de Asociaţia Naţională a Oamenilor de Creaţie din Moldova, Anul 14, nr. 3 (35), 2015 (serie nouă), Tipografia Universul, Chişinău, p. 5-6).

[7] Mihai Eminescu, [„*Alte popoare*”], Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XV* ...., p. 90.

[8] Mihai Eminescu, [*Muntele în istoria românilor*], *Ibidem*, p. 89.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

„Egalitatea” sau paritatea pe care marele poet şi filosof o inducea, curgea astfel lin şi se realiza firesc, natural, fără niciun fel de nuanță a inferiorității ori a inhibiției: razele Soarelui întâlneau vârfurile Carpaților, iar Mahomed îl întâlnea pe Ştefan cel Mare.

Reflecțiile lui Eminescu asupra celor două personaje istorice au condus la formularea unor judecăți de valoare asupra metodei de cercetare, la comparații şi chiar la unele ierarhizări. Analiza fiecărui moment al istoriei ori a fiecărei confruntări militare trebuia să se realizeze prin descifrarea sensului acelui demers. „Pentru a măsura rezistența unui popor în contra unui atac sau a unei cuceriri trebuie să ştim ce putere reprezenta acel atac sau acea tentativă de cucerire”[9]. Poetul considera momentul luptelor lui Mahomed al II-lea cu Ştefan drept culmea „absolută”, am întări noi, a măsurării forțelor şi a încleştării celor doi şi, în fond, a energiei româneşti. Pe un alt plan al aceluiaşi registru, şi confruntările voievodului moldovean cu Matei Corvinul reprezentau o culme a acestor energii. Confruntarea lui Ştefan cu mai marii timpului său a fost de natură a-i genera poetului admirație, întrucât „rezistența care a trebuit să o opună acestora este egală, dacă nu superioară, atacului intervenit”. Acesta era argumentul care-l determina pe Eminescu să-l considere pe Ştefan ca fiind „mare”.

Această culme a istoriei naționale găsea în considerațiile lui Eminescu, similitudine în domnia lui Mircea cel Bătrân. Voievodul muntean se măsurase la timpul său cu mai marii vremii sale. „Mircea I s-a luptat în contra lui Murad I, în contra lui Baiazid Fulgerul”. Pentru faptele sale şi Mircea era „mare”. Spre deosebire de aceştia, „Mihai Vodă s-a luptat în contra turcilor în decadență, în contra ungurilor în decadență”. Fără îndoială, victoriile obținute de Mihai au fost importante şi arătau că acesta „era relativ mai mare decât aceştia”. Faptul că adversarii săi se situau pe o pantă a descreşterii puterii pe care o reprezentau, îl determina însă pe Eminescu să considere că Mihai ar fi fost „în realitate mic”. Exegetul găsea şi o explicație a acestei situații: „starea de mizerie din vreme”. Însemnând acest fapt în caracteristicul său stil eliptic, Eminescu nu oferă niciun fel de precizare ori indiciu dacă el s-ar fi referit la situația internă ori externă, generatoare a stării de mizerie[10].

Reflecțiile marelui gânditor au stăruit asupra domnitorilor celor mai reprezentativi. „Matei Corvin ştia că Ştefan nu voia Ardealul. El voia numai o cărare de-a lungul Moldovei, o cărare spre Maramureş; Voievozii Țării Româneşti o cărare spre Hațeg”[11]. El sublinia astfel semnificația regiunilor cu rol de descălecat, Maramureşul pentru Moldova, pe de o parte, şi a celor care asigurau translația românească de o parte şi alta a Carpaților, aşa cum a fost depresiunea Hațegului pentru Țara Românească, pe de altă parte. În viziunea sa, unitatea pământului românesc era evidentă: „Moldova şi Țara Românească nu sunt decât promontorii ale Ardealului”[12]. Sau într-o altă parte: „Punctul nostru centrifugal – mater parens – e Ardealul. Punctele centripetale sunt cele care se-nclină de-a lungul râurilor noastre – deci peninsula tracică şi valea Nistrului”[13].

[9] Mihai Eminescu, [„*Valoarea termenilor*”], *Ibidem*.
[10] *Ibidem.*
[11] Mihai Eminescu, [*Matei Corvin şi Ştefan cel Mare*], *Ibidem*, p. 92.
[12] Mihai Eminescu, [„*Promontorii ale Ardealului*”], *Ibidem*.
[13] Mihai Eminescu, [„*Direcția primitivă de mişcare ...*”], *Ibidem*, p. 374.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

Specificitatea, unitatea şi continuitatea au condus la închegarea românească. Acest proces complex a cuprins totalitatea transformărilor care au purces de la organizările simple, „gentilice" de pe văile râurilor. Acestea au constituit „sâmburele" care a condus la formule organizatorice mai mari, prestatale. Pe planul juridic, aceste transformări au evoluat de la plămădirea cutumelor „oamenilor buni şi bătrâni", la concretizarea ulterioară a acestora în textele de lege:

„*Gens şi constituţie gentilică*. Vrancea, Soroca, Techeciul, Câmpulung.

Analogie în Ardeal: moţi, mocani, ţuţuieni, mureşeni, câmpeni, pădureni"[14].

Eminescu şi-a făurit o construcţie proprie asupra evoluţiei istoriei poporului român. Viziunea sa, s-a încadrat oarecum spiritului romantic specific secolului în care el a trăit, conferind trecutului cele mai puternice atuuri şi deplângând realizările prezentului. Astfel, pentru marele poet, secolele XII-XIII constituiau „Epoca de naştere şi formaţiune" a statelor medievale româneşti, secolele XIV-XV reprezentau „Epoca eroică" a neamului românesc, secolele XVI-XVII au fost „Epoca literară", iar secolele XVII-XIX erau „Epoca de decadenţă"[15].

Nu au lipsit din reflecţiile sale cele asupra „ceasurilor" fundamentale ale plămădirii poporului român. Prin notaţiile sale asupra lui Röesler, în mod evident Eminescu şi-a exprimat concepţia asupra procesului etnogenezei româneşti. Originea latină şi continuitatea neîntreruptă a poporului român în spaţiul carpato-danubiano-pontic au constituit axiome ale sistemului său reprezentativ. Românii nu erau altceva în viziunea marelui poet decât „romanii răsăriteni". Eminescu deplângea faptul că ceea ce s-a scris în ţară despre continuitate, şi el remarca că s-a scris semnificativ în epocă, a avut ca adresabilitate „doar publicul şcolar românesc". Chiar dacă scopul educativ al acestor scrieri era fără îndoială evident, din păcate, aceste idei şi argumente „au rămas necunoscute în străinătate"[16]. Acest sindrom pare din nefericire perpetuat până în contemporaneitate.

Argumentele poetului în favoarea continuităţii erau atât de natură documentară, cât şi de natură logică. Faptul că împăratul Justinian a stăpânit în secolul al VI-lea teritorii la nordul Dunării, constituia o evidenţă demonstrată de realităţile istorice[17]. Pe această premisă, logica poetului continua imbatabil: „Deci dacă 300 de ani după Aurelian erau colonişti romani în Dacia traiană, pentru care se scriseseră edicte [...] de ce n-ar fi fost şi după trei secole" după Justinian? Evident, era o întrebare retorică. Logica sa se constituia într-unul din argumentele prin care el găsea justificare afirmaţiilor de continuitate şi autohtonie a românilor susţinute de Anonymus. Cronicarul maghiar „n-a minţit în însemnările sale" întrucât era evident faptul că respectiva „cronică ungară

[14] Mihai Eminescu, [„*Gens şi constituţie gentilă ...*"], *Ibidem*, p. 92.

[15] Mihai Eminescu, [*Cronologie*], *Ibidem*.

[16] Mihai Eminescu, [*Röesler und Justinian/Röesler şi Justinian*], *Ibidem*, p. 95-96.

[17] Vezi Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. II, *Daco-romani, romanici, alogeni*, Coordonatori Dumitru Protase, Alexandru Suceveanu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 607-616.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

a fost compilată într-adevăr după însemnări şi tradiţii vechi". Cronica lui Nestor era una dintre numeroasele mărturii. „*Nestor* e însă realitate", nota Eminescu. „Nestor se întemeiază pe cronica rus[ească]"[18].

Logica şi intuiţia lui Eminescu asupra devenirii poporului român erau conforme procesului de evoluţie firească a genezei naţionale şi statale. Astfel, dacă până în secolul al XII-lea când sunt atestate ştiri scrise despre existenţa românilor, de la Anonymus ori de la alţi cronicari[19], după acel moment evoluţia românilor nu putea, în mod logic, să fie decât cea naturală, firească, specifică. „Micile republici ţărăneşti din ţinuturile Carpaţilor, s-au constituit în două Principate, care au avut şi au o istorie independentă până în zilele noastre". Negarea evidenţei îl revolta pe Eminescu întrucât realitatea „până în ziua de azi e înveninată de către istoriografie", acea istoriografie pătimaşă şi deformatoare care se realiza „prin chiar negarea adevărului şi a patrimoniului lor istoric"[20].

După cum nouă astăzi ne este cunoscut cu claritate care a fost interesul deformărilor lui Röesler în privinţa etnogenezei româneşti, la fel de cunoscut îi era şi lui Eminescu. În propriul său sistem reprezentativ şi matematic el încerca o definire a acestui autor: „Ce e Röesler? El caută a diminua valoarea lui x prin termeni în *minus*"[21].

Din reflecţiile marelui poet nu puteau lipsi cele asupra Romei. O cauză a politicii de expansiune şi de colonizare a Romei era văzută de Eminescu în suprapopulaţia regiunii. Elementele colonizării erau recrutate din „clasa a patra" care se preta foarte bine ideilor revoluţionare, denumite „metaforic" de Eminescu a fi „comuniste". „Creştinii din imperiu [erau – n. ns. – *Gh. C.*] persecutaţi pentru că proferau idei comuniste". Explicaţia este pe deplin logică, în registrul asimilării ideilor „comuniste" celor creştine, de negare a rolului de „judecător suprem" rezervat axiomatic împăratului şi de difuzare a ideilor de egalitate a oamenilor. În baza constatărilor făcute, Eminescu vedea „*Probabila* colonizare a Daciei cu creştini" iar, „Limba romană deznaţionalizează pentru că este singurul element *unitar* între elemente foarte diferite"[22].

Ataşamentul şi consideraţiile lui Eminescu faţă de poporul român erau profunde, căpătând chiar valenţe sacre. În mod evident „cultul patriei este o permanenţă a spiritualităţii eminesciene"[23]. În concepţia sa, menirea neamului românesc depăşea coordonatele naţionalului: „Aici ne aflăm noi românii – limbă cumpenei universului"[24]. El se arăta indignat în faţa atitudinilor celor care proferau numai critici la adresa poporului român. „Românul să nu aibă decât cusururi [?] – Ehei, cum nu au cunoscut ei în mod hermetic

[18] Mihai Eminescu, [*Röesler und Justinian* …] …, p. 95-96.

[19] Vezi Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. III, *Genezele româneşti*, Coordonatori Ştefan Pascu, Răzvan Teodorescu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001, p. 29-38, 93-109, 229-250.

[20] Mihai Eminescu, [*Röesler und Justinian ...*] ... p. 95-96.

[21] Mihai Eminescu, [„*Ce e Röesler*? …"], *Ibidem*, p. 375.

[22] Mihai Eminescu, [„*Starea Romei în vremea colonizării Daciei* …"], *Ibidem*, p. 89.

[23] Tudor Nedelcea, *op. cit*., p. 76.

[24] Mihai Eminescu, [„*Aici ne aflăm* …"], Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XV* ..., p. 371.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

cauza poporului românesc. – Merci, Messieurs, noi mergem înainte”[25]. Nepăsarea unora în fața istoriei şi a specificului național îi genera poetului nu numai nedumerire, ci chiar revoltă. „Cum? Pământul acesta, care se va răsturna odată peste mine, acest pământ în care dorm Mircea I şi Matei Basarab – nu însemnează nimic?”[26]. Motivele de prețuire a neamului său erau profunde, vigoarea poporului fiind de-a dreptul impresionantă, generând în zămislirea şi evoluția sa adevărate minuni. „Românii au răsărit dintre slavi ca insula ... din mare”[27]. Aceste reflecții ne fac să ne amintim că în secolul următor, Gheorghe I. Brătianu, definea poporul român cam în aceeaşi termeni: o enigmă şi un miracol istoric[28].

Abordarea problematicii originii şi mai ales a semnificației denumirii de boier îl menține pe Eminescu în sfera noțiunilor de substanță şi subtilitate a devenirii naționale. Deşi nu contestă originea slavă a acestui termen, Eminescu surprinde influența şi încărcătura bizantină pe care o căpăta titlul de boier începând cu secolul al XV-lea, când denumirii de boier i se asociază şi responsabilitatea unei funcții înalte în administrația de stat. Fără îndoială membrii Sfatului domnesc erau în fond mari boieri[29].

Reflecțiile sale cu caracter istoric acoperă ca subiect o arie cu valențe caleidoscopice. Eminescu consideră că mişcarea permanentă a națiilor şi permutarea continuă a intereselor şi a centrelor de greutate determină cursul istoriei. „Rasa traco-ilirică s-a distins în decursul tuturor secolilor printr-o energie extraordinară, printr-un neastâmpărat dor de război, dar totdeauna în serviciu străin ...”. Exemplele oferite de Eminescu erau următoarele: „Sub flamurile lui Alexandru cel Mare locuitorii traco-ilirici ai munților au cucerit Asia şi Africa pentru ... *greci*. În timpul romanilor mulți iliri, după o viață strălucită de ostaşi, s-au suit pe tronul împăraților romani lucrând pentru ... romani”, o parte din paşii şi soldații albanezi şi-au ars energiile pentru interesele altora. Apropiindu-se de spațiul şi timpul său Eminescu constata retoric: „Şi oare regimentele cele mai bune ale Austriei nu sunt române? Şi oare luptătorii independenței Greciei de la 1821 n-au fost albaneji? Şi oare eroii lui Osman la Plevna nu au fost albaneji?” Concluziile constatărilor sale erau amare, circumscrise vechiului principiu *divide et impera*: „Astfel vulturii cu două capete şi politicienii cu două fețe ne pun să împuşcăm noi în noi înşine, pe moldovean în albanez, pe ardelean în dalmațian, pe frate în frate”. Făcând aceste constatări Eminescu avea permanent în vedere unitatea etnică ancestrală a Balcanilor: „Tracii şi ilirii sunt popoare înrudite. Descendenții ilirilor sunt albanejii actuali, din traci s-au născut românii”[30].

[25] Mihai Eminescu, [„*Românul ...*”], *Ibidem*.

[26] Mihai Eminescu, [*Pământul în care dorm voievozii*], *Ibidem*, p. 373.

[27] Mihai Eminescu, [„*Românii au răsărit …*”], *Ibidem*, p. 91.

[28] Vezi Gheorghe I. Brătianu, *O enigmă şi un miracol istoric: poporul român*, Fundația pentru literatură şi artă „Regele Carol II”, Bucureşti, 1940.

[29] Mihai Eminescu, [*Begriffe fur das „Conversation Lexikon”/ Concepte pentru „Conversation Lexicon”*], Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XV ...*, p. 92-95.

[30] Mihai Eminescu, [„*Rasa traco – ilirică ...*”], *Ibidem*, p. 90.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

O direcție aparte, oarecum singulară în notațiile sale cu caracter istoric, este aceea de descriere a unor localități. Aici el părăseşte tărâmul reflecțiilor, al filosofiei istoriei şi realizează descrieri concrete, specifice muncii istoricului obişnuit. Aşa se întâmplă, spre exemplu, în *Concepte[le]* sale pentru un *Lexicon* istoric în care el realizează scurte prezentări ale oraşelor Botoşani, Brăila şi mai ales a Bucureştiului[31]. Aceste prezentări ne evidențiază calitățile unui istoric extrem de meticulos, cu o putere de sinteză impresionantă care realizează o frescă exhaustivă a imaginii acelor localități. În scurgerea timpului aceste descrieri devin o extrem de prețioasă şi interesantă sursă de informații.

Reflecțiile filosofice ale lui Mihai Eminescu asupra istoriei şi-au găsit concretizarea într-un alt plan şi într-o altă manieră în prodigioasa lui activitate gazetărească. Numeroasele lui articole cu caracter istoric[32], şi chiar corespondența sa[33], au beneficiat de substratul de excepție al unui bun cunoscător al istoriei factuale, a unui fin şi profund analist, a unui veritabil filosof al istoriei.

Concluzii

Mihai Eminescu este creatorul unui sistem filosofic original prin care interpretează şi înțelege istoria. Adesea el apelează la formule matematice şi ecuații, care uneori pot avea un sistem propriu de criptare. Cu ajutorul acestora el transpune anumite legi ale evoluției sau repetabilității istoriei.

Viziunea sa proprie îmbracă o haină cosmologică asupra evoluției istoriei. Uneori este eliptic ori ermetic. Însemnările sale cer înțelegere, reflecție şi uneori am putea spune chiar o anumită „traducere". Această „traducere" se dovedeşte a fi uneori destul de greoaie şi anevoioasă, vecină aproape imposibilului, pentru translarea ei fiind absolut necesare însăşi cuvintele poetului.

Eminescu nu a fost un istoric în accepțiunea sensului de astăzi, însă constatările sale se impun considerației. Ele vin din partea unui exeget al epocii, a unei personalități de esență şi vocație renascentistă. Studiile, lectura, gândirea, notațiile sale sunt impresionante, conectându-l constelației celor mai mari personalități universale.

Deşi însemnările lui cu caracter istoric sunt referiri sintetice, episodice, reflexii ori esențe, ele denotă o cunoaştere profundă a istoriei, un studiu intens şi o lectură exhaustivă. Realizate în limba română sau în limba germană ele abordează fenomene, evenimente ori personalități de referință ale istoriei naționale ori universale.

[31] Mihai Eminescu, [*Begriffe fur das „Conversation Lexikon" ...*, p. 92-95.

[32] A se vedea spre exemplu, Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, X, Publicistică – 1 noiembrie 1877 – 15 februarie 1880, Timpul*, Coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1989.

[33] A se vedea spre exemplu corespondența lui Eminescu referitoare la organizarea festivităților de omagiere a lui Ştefan cel Mare la mănăstirea Putna, în anul 1870, Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XVI, Corespondență. Documentar. Cu reproduceri după manuscrise şi documente,* Coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1989, p. 32-33.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)

Naționalul şi universalul sunt într-un clivaj perpetuu, se interinfluențează şi se determină constant. În universul faptelor umane nu există un adevăr sau un interes absolut. Adevărul este orientat sau chiar dictat de „voința" / interesul epocii respective. Realismul lui Eminescu devine de-a dreptul cinic, atunci când desemnează rolul pe care îl are interesul uman în determinarea (şi de ce nu chiar în deturnarea) curgerii istoriei. Cauzalitatea, interdependența, spațiul şi timpul, legile naturii şi ale universului uman, personalitățile alcătuiesc alchimia devenirii naționale şi universale.

Fără îndoială Mihai Eminescu reprezintă o personalitate uriaşă a spiritualității naționale şi universale ale cărei reflecții s-au revărsat şi asupra perceperii istoriei.

Referințe bibliografice

Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. II, *Daco-romani, romanici, alogeni*, Coordonatori Dumitru Protase, Alexandru Suceveanu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001.

Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. III, *Genezele româneşti*, Coordonatori Ştefan Pascu, Răzvan Teodorescu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001.

Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, X, Publicistică – 1 noiembrie 1877 – 15 februarie 1880, Timpul*, Coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1989.

Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XV, Fragmentarium, Addenda ediției, Cu reproducere după manuscrise, documente şi presă*, Coordonatori Dimitrie Vatamaniuc, Petru Creția, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1993.

Academia Română, Muzeul Literaturii Române, *M. Eminescu, Opere, XVI, Corespondență. Documentar. Cu reproduceri după manuscrise şi documente*, Coordonator Dimitrie Vatamaniuc, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1989.

Brătianu, Gheorghe I., *O enigmă şi un miracol istoric: poporul român*, Fundația pentru literatură şi artă „Regele Carol II", Bucureşti, 1940.

Cimpoi, Mihai, *Unitatea culturii universale în reprezentarea lui Eminescu*, în „Viața Basarabiei", Revistă editată de Asociația Națională a Oamenilor de Creație din Moldova, Anul 14, nr. 3 (35), 2015 (serie nouă), Tipografia Universul, Chişinău, p. 5-13.

Nedelcea, Tudor, *Eminescu*, Prefață de acad. Mihai Cimpoi, Cuvânt-înainte de Theodor Codreanu, Postfață de prof. dr. Victor Crăciun, Fundația Națională de Ştiințe şi Arte, Bucureşti, 2013.

BDD-A27856 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.233 (2026-09-14 14:13:51 UTC)